

GİRESUN KENTSEL SİT ALANI VE EVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hamiyet ÖZEN*, Arzu SERT, Arzu AYDIN AKSOY

*Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Tel: 0462 377 2627, e-posta: ozen@ktu.edu.tr

Alınış: 12 Mayıs 2006

Kabul Ediliş: 24 Temmuz 2006

Özet: Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Giresun, tarih boyunca farklı uygarlıkların egemenliği altında kalmış bir kenttir. Kentin ilk kurulduğu yer kale ve çevresidir. Günümüzde evlerin ve bazı anıtsal yapıların bulunduğu bu bölge "Zeytinlik Mahallesi" sit alanı olarak bilinmektedir. Son dönemlere kadar özgün özelliklerini koruyan alanda, çarpık kentleşmeye bağlı olarak bozulmalar ve yeni yapılaşmaya olanak tanıyan uygulamalar başlamıştır. Yeni uygulamalar alanın tarihi dokusunu bozucu nitelikte olması nedeniyle sorun teşkil etmektedir. Bölgenin koruma imar planının gözden geçirilerek, bütüncül bir yaklaşımla tekrar planlanarak yeniden kullanımına yönelik projelerin üretilmesi gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında, Zeytinlik Mahallesi geleneksel evlerin tespitleri ve mimari analizleri yapılmıştır. Sit alanının genel yerleşim özellikleri, evlerin plan ve cephe düzenleri, yapısal detayları ve diğer özelliklerinin analiz sonuçları sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ev, kentsel sit alanı, Giresun, Zeytinlik

The Urban Historic District and Traditional Houses in Giresun

Abstract: Giresun is a city located in the Eastern Black Sea region. Historically, was under domination of numerous civilizations. The fortress and its surroundings are areas where the city was originally established. Today, the area with many historic houses and other monuments is known as the "Historic Zeytinlik District". The authenticity and historic pattern of the area was well preserved until recently. However, uncontrolled urban development, which includes demolition, has resulted in gradual deterioration of the historic district. The new buildings have caused the problems for the area. Therefore, the existing preservation plan must be reconsidered and replaced by one which incorporates a holistic approach and provides alternate usage for the future. Documentation and hand recording of the traditional houses in the historic Zeytinlik District have been prepared and an examination of this material has been completed as apart of this study. The general lay out plan of historic district, characteristics of the facade and architectural details of the houses were analyzed and presented.

Keywords: Tradational house, Urban historic district, Giresun, Zeytinlik

Giriş

Günümüzde pek çok kentin sorunu olan hızlı ve çarpık kentleşme, Giresun kentinde en önemli sorunlarından birisidir. Bu sorun aynı zamanda kentin tarihi evlerinin ve çevrelerinin bozulma sürecini hazırlamaktadır. Çalışmanın çıkış noktası, Zeytinlik kentsel sit alanı evlerinin korunması(ve tekrar kullanımlarının gündeme getirilmesidir. Bu amaca yönelik olarak sit alanı için ilk defa tespit ve saptama çalışması yapılmıştır.

Çalışma kapsamında Zeytinlik kentsel sit alanının yerleşme ve mimari özellikleri saptarak analizleri yapılmıştır. Alanda yapılan ölçümler sonucunda sokak dokusu, cephe ve plan özellikleri çizim ve fotoğraflarla ortaya konulmuştur. Derlenen bu veriler yardımıyla plan ve cephe tipolojileri oluşturulmuştur. Saptamalar sonucunda mevcut dokunun korunabilmesine yönelik önerilerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Giresun kentinin ilk kurulduğu yer olarak bilenen Zeytinlik Mahallesi, günümüze kadar tarihi dokusu bozulmadan gelen bir yerleşmedir (Aydın, 2002). Bu özelliğinden dolayı Zeytinlik mahallesinin özgün dokusunun yok olmaması için korunması zorunludur.

Zeytinlik Kentsel Sit Alanı

Zeytinlik kentsel sit alanı Giresun Kalesi'nin de bulunduğu yarım adının doğu yamacında, kalenin eteklerindedir. Bu alan aynı zamanda Giresun kentinin en eski yerleşme yeridir. Pek çok tarihi evin bulunduğu bu alanın yakınında önemli anıtsal ve sivil mimari örnekleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları Giresun Kalesi, Hacı Hüseyin Camii, Hacı Miktaç Camii, XVIII. yy'dan Gorgora Rum Kilisesi (Müze olarak kullanılmaktadır), XVIII. Katolik kilisesi, Ticaret Lisesi ve Kapısı 1904-1906, XX. yy'ın başında inşa edilen Eski Necati Bey ilkokulu'dur (Uçkun, Okçuoğlu,1998)[şekil1] Sit alanı kentin kuzey ve doğu kısmını geniş bir perspektifte gören ve güney yönünden kuzey yönüne doğru gittikçe azalan eğimli bir topografya üzerindedir [şekil 2].

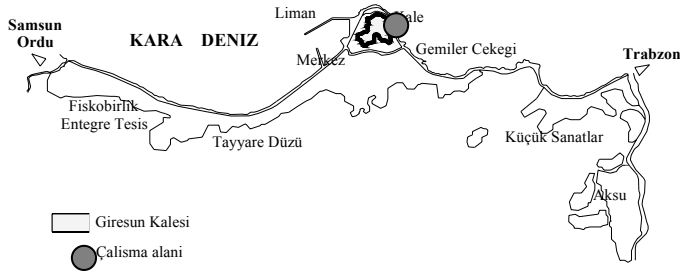
Şekil 1. Hacı Hüseyin camii, Gogora Kilisesi, Katolik Kilisesi, Ticaret Lisesi ve Eski Necatibey İlkokulu [4]

Giresun kenti tarihi Tunç Çağ'ına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Hitit İmparatorluğu'na bağlı bir devlet olan Azziz ülkesinin sınırları içerisinde kalmıştır. M.Ö. 1100'lerde Hitit İmparatorluğu yıkılınca Frigya konfederasyonuna bağlanmıştır. Frigya Devleti'nin yıkılmasından sonra Miletoslular'ın kurduğu 90 koloni arasında yer alan kent, antik adı Kerasos, M.Ö. 500'lerde Pers İmparatorluğuna bağlanmıştır. M.Ö. 331'de Pers Devleti'nin yıkılmasından sonra bir süre bağımsız Kapadokya Krallığı ile Makedonyalıların (M.Ö: 3301) hakimiyetinde kalmıştır (Anonim, 1998-1997).

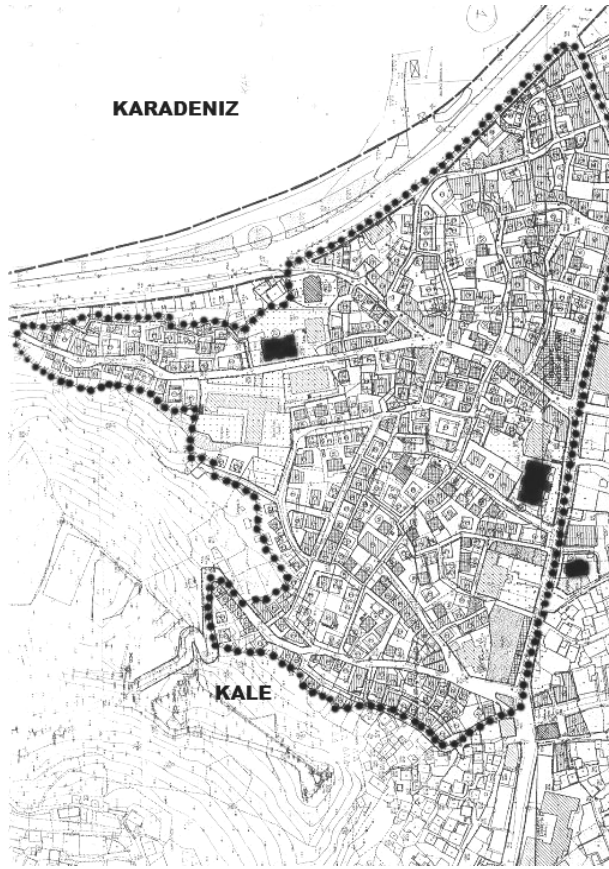
M.Ö. 180'lerde bölgeye egemen olan Pontos kralı I. Pharnakes savaşlar sırasında yıkılan ve yeri kesin olarak bilinmeyen eski kentin kalıntıları üzerine, bugünkü Giresun'un yer aldığı yarım adada kenti yeniden kurmuştur. Uzun süre Roma İmparatorluğu'na bağlı kalan kent, İmparatorluğun MS. 395'de ikiye ayrılması sonucunda Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. 1204'da Haçlıların İstanbul'u işgali sonucunda, Alexsios Komnenos burada Trabzon Rum İmparatorluğunu kurmuş ve Giresun da bu devletin sınırları içinde kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet (1451-81) döneminde Giresun Osmanlı yönetimine bağlanmıştır (Anonim, 1998).

Kentin adı, Giresun kelimesinin kökeni "Kerasos" yörede yetişen yaban kirazı "keresia'dan" ya da kent kalesinin iki yanındaki koy'un boynuz şeklinde görünümünden dolayı "keras" sözcüğünden geldiği söylenmektedir (Anonim, 1997; Uçkun, 1998) [Şekil 3]

Giresun Kalesi ile Zeytinlik sit alanının da içinde bulunduğu yer, kentin bilinen en eski yerleşmesidir. Giresun ili merkez Çınarlar Mahallesi, Zeytinlik Mahallesi olarak bilinen tarihi alanın kentsel sit alanı olarak ilan edilmesi girişimleri 1976 yılında başlamıştır. Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının tescil kayıtlarının devamına ve eksik olanlarının tespitinin yapılmasına 1986 yılında karar verilmiştir.

Şekil 2. Çalışma alanının Giresun kentsel sit alanı ve kent içindeki yeri

Şekil 3. Zeytinlik Kentsel Sit Alanı

Zeytinlik Mahallesi Kentsel Sit alanı koruma amaçlı imar planı 1989'da hazırlanmıştır. Daha sonra 1997'de koruma imar planı üzerinde revizyon çalışması yapılmıştır. Revizyon planda Zeytinlik Mahallesi'nde yeni yollar ve yapı izinleri gündeme getirilmiştir. Yeni yollar ve mevcutlarının genişletilmesi, tarihi sokak dokusunun bozulmasına ve bazı evlerin bahçe duvarlarının kısmen yıkılması anlamına gelmiştir. Bütün bu çalışmalar rant kaygılarıyla gündeme gelmiştir (Aydın, Özen,2003).

Zeytinlik kentsel sit alanında 68 tarihi ev ve 69'da sonrada yapılan konut bulunmaktadır. Bu çalışmada kapsamında 48 tarihi ev incelenip, rölövelerinin alınması planlanmıştır ancak 46 evin rölövesi alınabilmiştir. Bu evlerin 30'unun planı ve cepheleri ve 16'sının da çeşitli nedenlerden girilemediğinden dolayı yalnızca cepheleri ölçülebilmektedir. Rölövesi alınan evlerin 30'u tescilli, 16'sı ise da tescilsizdir. Evlerden birisinin rölöve çalışmasından kısa bir süre sonra ne yazık ki yıkıldığı da tespit edilmiştir [şekil 4].

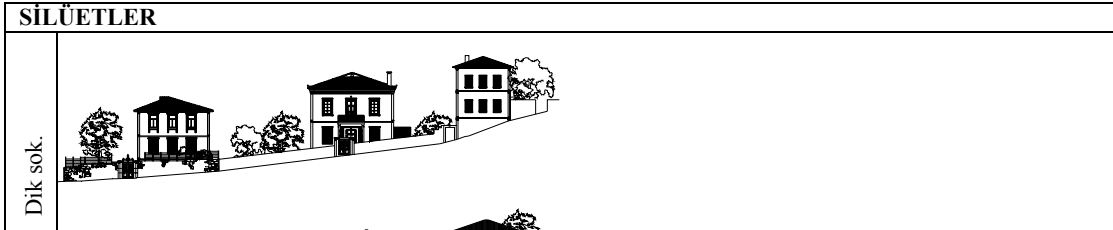

Şekil 4. Sit alanında çalışılan evler.

Sit alanı içinde bulunan yaya yollarının tamamı dar ve düzensiz olup zemin malzemesi taştır. Doğu yönündeki eğim nedeniyle merdivenli sokaklar da vardır. Tarihi evler arasında kalan sokaklar, bahçe duvarlarının sınırları ve topografyaya bağlı olarak biçimlenmiştir.

Şekil 5. Zeytinlik Mahallesinden genel fotoğraflar

Şekil 6. Dik sokak ve Jandarma sokaktan genel görünüşler

Zeytinlik Evlerinin Özellikleri

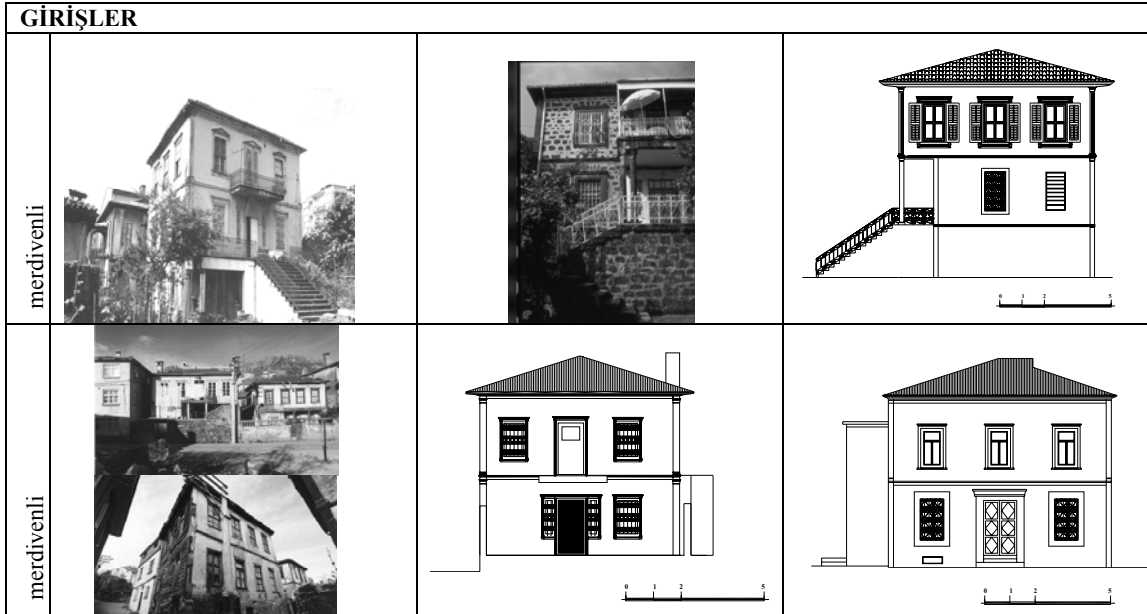
Zeytinlik Evlerinin mimari özellikleri sokak-bahçe, plan, cephe, detaylar ve yapı sistemleri olarak incelenmiştir. Öncelikle evlerin sokak üzerindeki konumlanışlarına göre ele alınmış, daha sonra plan ve cephe özellikleri bakımından tipolojiler oluşturulmuştur. Evlerinin girişlerini eğimli olan topografya belirlemiştir. Girişler yerleşme özellikleri bakımından sokak-bahçe ve bahçe-ev ilişkisi olarak ele alınmıştır.

Sokak-Bahçe İlişkisi: Sokaklar genellikle evlerin zemin kat hizasından ve bahçe kotundan daha yukarıdadırlar. Evlerin girişleri sokak-bahçe-ev ilişkisine göre: sokaktan tek giriş, bahçeden tek giriş ve biri sokaktan diğeri bahçeden olmak üzere iki giriş şeklindedir.

Bahçe-Ev İlişkisi: Bahçeler evlerin ve yerleşmenin önemli bir parçasıdır. Evler farklı büyüklükte bahçeler içerisine inşa edilmişlerdir. Sokaktan yüksek bir duvarla ayrılan bahçe mekanı serin, sessiz ve ev halkının gündelik yaşamının sürdürdüğü bir alandır. [şekil 8].

Girişler

Evlerin girişleri genelde bahçe içindedir. Sokak üzerinde girişi olan ev sayısı çok azdır. Bazı örneklerde, evin giriş katı yaklaşık yarım kat yükseltilerek girişin zeminden kopması ve bodrum katının oluşması sağlanmıştır. Üst katta bulunan balkon mekanı bu giriş sahanlığının üzerini örtmektedir. Eğer evin bir çıkması ya da balkonu yoksa girişin üstü tamamen açıktır. Zeminden yükseltilmemiş evlerde girişler bahçeyle aynı kottadır. Bahçesi olmayan evlerde giriş sokak kotundadır. Evin dış mekanı ile iç mekanı arasında sadece bir basamaklık kot farkı bulunmaktadır. Bu tür girişe sahip evlerin bodrum katı yoktur. [şekil 7,8].

Şekil 7. Merdivenli ve merdivensiz girişler.

Şekil 8. Sokak bahçe ilişkisini gösteren genel fotoğraflar.

Plan Özellikleri

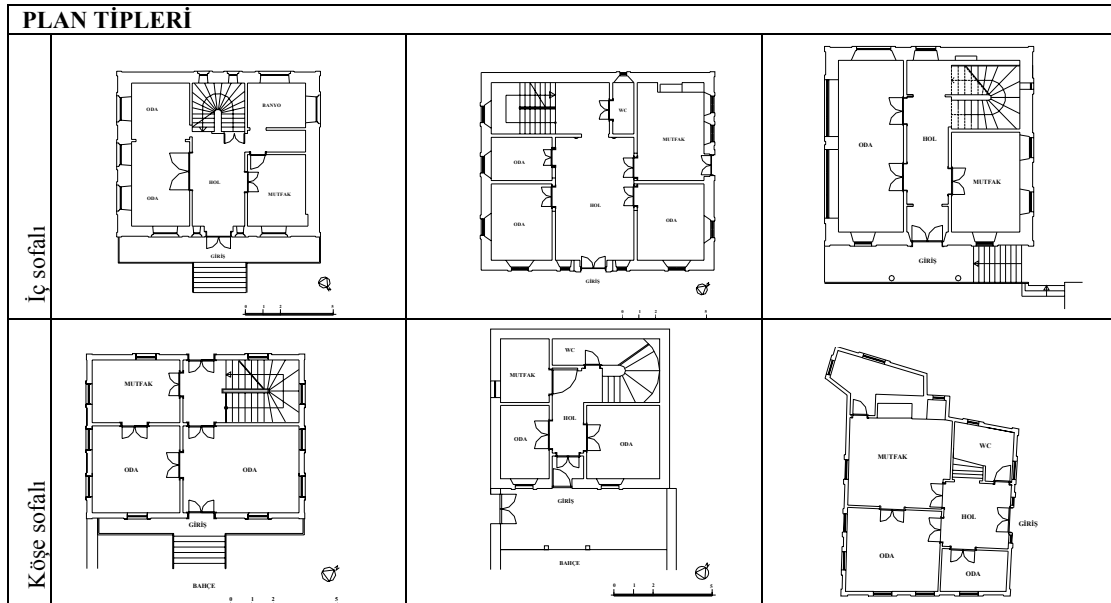
Çalışma alanında evler genellikle iki katlıdır. Zemin+1 kat olabildiği gibi, bodrum+zemin+üst kat şeklindedir. Bodrum katın kat yüksekliği normal kattın yüksekliğinden daha azdır ve eğime oturduğu için de yarım kat olarak algılanmaktadır. Ayrıca zemin+2 kat olan evlerde vardır. Bunlar eğimi az olan sokaklar üzerindedir.

Yaşama katı giriş katıdır. Bu katta, giriş sofası, oturma odası ve misafir odası olarak kullanılan odalar, mutfak, banyo ve wc mekanı bulunmaktadır. Evlerin büyük bir bölümünde odalar arasında geçişi sağlayan ara kapılar vardır. Evlerin üst katlarında sadece yatak odaları vardır. Bu katta ebeveyn, çocuk ve misafir yatak odası mevcuttur. Alt katta olduğu gibi üst katta da odalar arası geçişler ara kapılar sağlanmaktadır.

Sit alanındaki evlerde çatı katı yoktur. Ancak merdivenin üst bölümünde depo olarak kullanılan küçük bir odanın olduğu örnekler saptanmıştır. Zeytinlik evleri plan şemasına göre orta sofalı ve köşe sofalı olarak saptanmıştır.

Orta Sofalı Plan Şeması: Girişin tam karşısında simetri ekseninde üst kata çıkan merdiven yer almaktadır. Merdivenin konumu plan şemasının belirleyici öğesidir. Odalar sofanın iki yanında konumlanmaktadır. Merdiveni simetri ekseninde olan ve merdiveni simetri ekseninde olmayan şemalar saptanmıştır [şekil 9].

Köşe Sofalı Plan Şeması: Merdiven girişin sağ ya da sol tarafında köşededir. Birisi merdivenin yanında diğerleri ise giriş kapısını karşısında olmak üzere üç oda vardır. Odalar arası geçiş ara kapılarla sağlanmaktadır. Merdivenin altında kalan boşluk banyo ve/veya wc olarak kullanılmaktadır. Üst katın plan şeması zemin katın plan şemasının benzeridir [şekil 9].

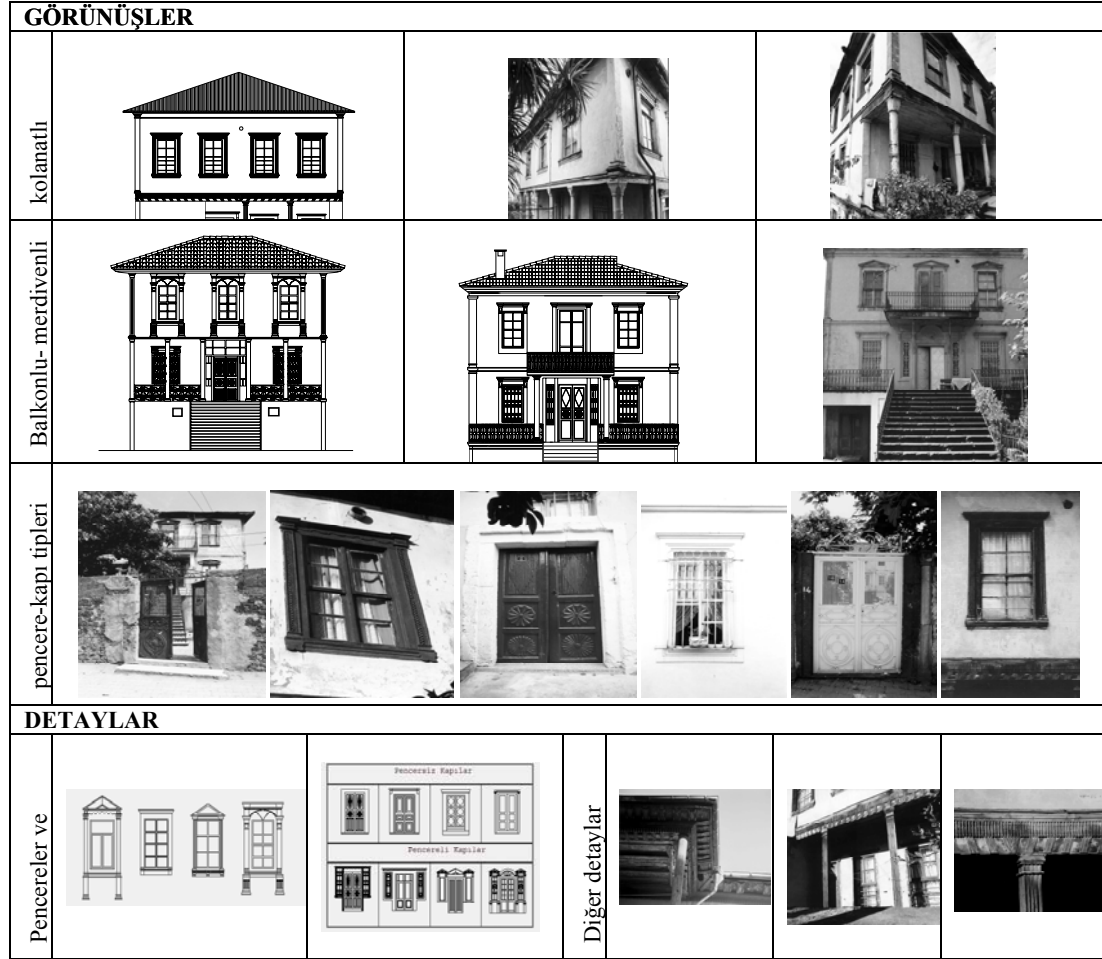

Şekil 9. Plan tiplerini gösteren şema.

Cephe Özellikleri

Evlerin cephelerinde belirleyici özgün elemanlar, giriş merdiveni, balkon, ana giriş kapısı, pencere, çatı kornişleri, taşıyıcı ve dekoratif kolonlar ve saçaklardır. Evlerin çok azında kapalı çıkma vardır. Bazı evlerde saptanan kolonlu çıkmalar cephelere farklı bir estetik zenginlik katmıştır. Bu evler genelde geniş bahçe içlerinde konumlanmış büyük evlerdir. Penceler cephelerde üçlü ya da dörtlü gruplar şeklindedirler. Ayrıca her eve özgü olan ferfoje kapı ve pencere parmaklıkları özelliklidirler. Evlerin cepheleri çıkmaz, çıkmalı, balkonlu ve balkonsoz olarak dört farklı

şekilde saptanmıştır. Balkonlar giriş kapısının üzerindedirler ve çıkma şeklinde ya da kolonla desteklenmektedir. Balkon döşemeleri çoğunlukla metaldir [şekil 10].

Şekil 10. Kolanathlı çıkmalı ve balkonlu, merdivenli cephelere örnekler ve detaylar

İç Mekan Elemanları

Evlerin iç kapıları, merdivenler, tavan süslemeleri, dolaplar ve ocaklar mekan zenginliğini arttırmaktadır. En önemli iç mekan elemanı ısınmasını sağlayan duvar içine yerleştirilmiş sobalardır. Hem köşesine yerleştirildiği odayı hem de komşu mekanı ısıtmaktadırlar. Bu sobalara yörede “rum sobası” adı verilmektedir [şekil 11]. Evlerin iç mekanları genelde süslemesiz ve sadedir (Aydın, 2002).

Yapım Sistemleri

Evlerin yapım sistemi kâgir ve yarı kâgirdir (alt kat kâgir-üst kat ahşap karkas sistemdir). Tamamı taştan yapılmış tekil örneklerde saptanmıştır.

Kâgir Evler: Katlarının hepsi yığma ve taş malzeme ile inşa edilmiş olan evlerdedir. Alt katta bulunan moloz veya kesme taş örgü duvarlar, zemin kat ve üst katlarda da aynı şekilde devam etmektedir. Dış cephede bodrum katın duvarları sıvanmadan bırakılırken, üst kat duvarları sıvalıdır. Çalışma alanında tamamı kâgir olan çok az sayıda ev vardır.

Yarı Kâgir Evler: Zemin katı yığma ya da taş, üst katı ahşap iskelet sistemde inşa edilmiş evlerdir. Ayrıca üst katında ahşap iskelet ve taşın bir arada kullanıldığı örnekler de saptanmıştır. Zeytinlik sit alanında yaygın olan yapım sistemi yarı kâgirdir.

Şekil 11. Rum sobası

Sonuçlar ve Tartışmalar

Toplumları ve yerleşmeleri bir birlerinden farklı kılan ve onlara kimlik kazandıran kültür mirasının en önemli öğeleri evlerdir. Ev mimarisi, gelecek ve geçmiş arasında kültürel köprülerin oluşturulmasında önemli yer tutar. Aynı zamanda evler ve çevreleri, yaşanmışlıklar ve yaşanacakların fiziki mekanlardaki izlerinin sürekliliğini sağlayan ve görsel zenginlik katan kültür varlıklarıdır (Özen, Aydın, 2002).

Çalışma kapsamında yapılan saptamalar ve analizler sonucunda Zeytinlik Kentsel Sit alanı için şu sonuçlar çıkarılmıştır.

- Sit alanı içindeki evlerin özgün özelliklerini kaybetmeden günümüze kadar korumuş oldukları saptanmıştır. Yapılan anket çalışmaları sonucunda ev sahiplerinin halen evlerinde oturmalarının bunda önemli bir katkısı vardır. Evlerin büyük bir çoğunluğu iyi durumdadır.
- Evlerin önemli parçası ve sokak sınırlarını tanımlayan bahçe duvarlarının kısmen yıkılmış ve kötü durumda oldukları gözlenmiştir.
- Tarihi sokakların genel anlamda özelliklerini korumakla birlikte, özgün sokak kaplamaları değiştirilmiştir. Sokaklarda elektrik ve telefon direkleri görsel kirlilik oluşturmaktadır.
- Sit alanı içinde yapılaşma açılan parsellerde hızlı bir yapılaşma faaliyeti olduğu önemli bir sorun olarak belirlenmiştir.
- Alan içinde bahçelerdeki yeşil alanlar dışında kamusal kullanıma yönelik yeşil alan yoktur.

Yapılan çalışmada Zeytinlik Kentsel Sit alanı için tekil yapılar ve alanın tamamını kapsayacak koruma önerilerinin geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Mal sahipleri tarafından kullanılmayan evlere yeni işlevler önerilerek kullanımlarını sağlanması çözüm önerilerinden olabilir. Ayrıca bahçe alanları oldukça büyük olduğu için rant kaygısıyla yapılaşmaya açılan bu alanlarda kontrollü yapılaşma yapılmalıdır. Rant kaygısıyla koruma imar planları üzerinde plan tadilatlarına neden olmamalıdır. İyi düşünülmeden yapılan plan tadilatları bu sorunların artmasına ve yok edilme sürecinin hızlanmasına neden olmaktadır.

Ev sahipleri tarafından terk edilmeyen Zeytinlik Mahallesi, yaşanabilir ve insan ölçeğinden günümüze kadar gelebilmiş bir tarihi çekirdektir. Kent içinde, ancak bir o kadar kentten uzakmış gibi bir yaşam atmosferine sahiptir. Yerleşmenin mimari ve yerleşme özelliklerini koruyacak ve katılımcı planlama yaklaşımıyla hazırlanacak koruma imar planı ve tekil yapı ölçeğinde işlev önerisiyle yeniden hayat bulacaktır. Yapılacak olan iyileştirme ve retorasyon çalışmalarıyla Zeytinlik sit alanını hem ekonomik anlamda hem de sosyal-kültürel bakımdan yaşatarak varlığını sürdürmesine katkıda bulunacaktır. Çünkü Zeytinlik kentsel sit alanı çevresel değerleri ve tarihi evleriyle insan ölçeğinde ve yaşanılabilir bir yerleşmedir.

Teşekkür

Bu yazıda kullanılan görsel malzemeler **Giresun Kenti Tarihi Zeytinlik Mahallesi Rölöve ve Tespit Çalışması** raporundan alınmıştır. Çalışmaya emeği geçen meslektaş ve öğrencilere teşekkür ederiz*

Kaynaklar

1. Anonim, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Giresun, Giresun Valiliği Yayını, İstanbul, 1998.
2. Anonim, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yayınları, İstanbul, 2. cilt, 683-684, 1997.
3. AYDIN, A.; ÖZEN, H., Revitalization of the Historic Urban Neighborhood: Case in Giresun”, Livenarch 2003, Kongre Kitabı, 211-221, 2003, Trabzon.
4. AYDIN, A., Giresun Zeytinlik Mevkii Kentsel Sit Alanı Üzerine Bir Araştırma, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002, Trabzon.
5. ÖZEN, H.; AYDIN, A., Kültürel ve Mimari Mirasın Sürekliliği: Zeytinlik Yerleşimi, Giresun, 2. Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu, 115-123, 25-26 Ocak, 2002, Adana.
6. UÇKUN, E.; OKÇUOĞLU, Y., Giresun Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, Giresun Belediyesi, 1998.

* Yrd. Doç. Dr. Mustafa Reşat Sümerkan, Yük. Mimar İbrahim Okman, Arş. Gör. Arzu Aydın, Yüksek Lisans öğrencisi Emre Engin ve bir grup lisans öğrencisi, Giresun Valiliği ve Giresun Mimarlar Odası Şubesi desteğiyle tamamlanmıştır, 2001. (Proje yöneticisi Yrd. Doç. Dr. Hamiyet Özen).